

О. Г. Чекал

аспірант, спеціальність «Право»

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

*Науковий керівник: д. ю. н., професор кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики О. М. Миколенко*

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кримінальне провадження є складним процесом, у якому можуть брати участь особи різного віку, включаючи неповнолітніх. Враховуючи особливий правовий статус дітей, їхня участь у кримінальному процесі потребує спеціального правового регулювання. В Україні існують чітко визначені процесуальні статуси учасників кримінального провадження, серед яких ключовими для неповнолітніх є статуси потерпілого, свідка, підозрюваного та обвинуваченого.

Особливої актуальності набуває вивчення всебічного підходу до вдосконалення правового статусу неповнолітніх потерпілих у межах кримінального процесу, а також зміцнення механізмів захисту їхніх прав, свобод та законних інтересів.

Неповнолітні особи, які зазнали злочинних посягань, є особливо вразливою категорією учасників кримінального процесу, що потребує спеціального правового захисту та підтримки. В умовах воєнного стану зростає ризик порушень, зокрема, у частині доступу до правової допомоги, участі законного представника та психологічної підтримки.

У кримінальному провадженні неповнолітній потерпілий має особливий процесуальний статус, що передбачає наявність додаткових гарантій та механізмів захисту його прав.

Потерпілим у кримінальному процесі визнається особа, якій злочином завдано фізичної, моральної або майнової шкоди. Одним із ключових аспектів процесуального статусу неповнолітнього потерпілого є законодавче

регулювання та визначення як національним законодавством, так і міжнародними стандартами [1].

Пекінські мінімальні стандартні правила ООН передбачають те, що уповноважені державні органи повинні поважати правовий статус неповнолітнього, сприяти його благополуччю та уникати спричинення шкоди з урахуванням обставин провадження [2].

Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України процесуальний статус неповнолітнього потерпілого передбачає низку прав, спрямованих на його захист та активну участь у кримінальному провадженні, що відповідає принципу підвищеної юридичної охорони неповнолітніх, як того вимагають Пекінські правила. Серед основних прав: право на захист, правову допомогу та представництво, право знати суть обвинувачення, давати показання, подавати докази, заявляти клопотання та відводи, оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування, прокурора та суду. Ці права забезпечують можливість неповнолітньому потерпілому впливати на хід та результати кримінального провадження, захищати свої інтереси та отримувати належну компенсацію за завдану шкоду.

Неповнолітні потерпілі мають такі ж права, як і дорослі, проте з урахуванням їхнього віку та психоемоційного стану законодавство передбачає додаткові гарантії.

Зокрема, особливості участі неповнолітнього потерпілого у слідчих діях, які відіграють важливу роль у збереженні прав та психологічного стану неповнолітнього. Коло слідчих дій, що проводяться по відношенню до неповнолітнього, законом не обмежене і визначається слідчим, дізнавачем. Варто звернути увагу на те, що особливий порядок при проведенні слідчої дії з участю неповнолітніх закріплений тільки при проведенні допиту, одночасного допиту, впізнання і слідчого експерименту. [3, с. 44]

Допит – це слідча дія, змістом якої є одержання показань від особи, яка володіє відомостями, що мають значення для розслідування. Слід зазначити, що кримінальне процесуальне законодавство України не встановлює мінімального віку, з якого особа може бути допитана як свідок або потерпілий [4].

Відповідно до ст. 226 Кримінального процесуального кодексу України, обов'язковою є присутність педагога або психолога, а також законного представника, що сприяє створенню комфортних умов для надання показань та мінімізації можливого стресу [1].

Законодавство також обмежує час, протягом якого малолітнього або неповнолітнього може бути допитано за добу, та передбачає уникнення повторних допитів без необхідності. У міжнародній практиці цей принцип

реалізується через застосування методики «зелена кімната», що дозволяє знизити рівень стресу у дитини.

Ці гарантії звісно забезпечують належний рівень процесуальної участі неповнолітнього потерпілого у кримінальному провадженні.

Однак воєнний стан вносить корективи у забезпечення цих прав, оскільки через бойові дії, пошкодження інфраструктури – зменшилась кількість спеціалістів та належних приміщень для проведення допиту, виникають труднощі із залученням адвокатів та законних представників.

Ще одним викликом є залучення правової допомоги. В умовах бойових дій забезпечення доступу неповнолітніх до адвокатів може бути утрудненим. Це вимагає розширення мережі дистанційної безоплатної правової допомоги та спеціального навчання адвокатів щодо роботи з дітьми, які стали жертвами воєнних злочинів.

Враховуючи обмеженість доступу до правозахисних механізмів, актуальним стає запровадження дистанційного допиту. Використання відеозв'язку може стати ефективним рішенням у ситуаціях, коли фізична присутність неповнолітнього у слідчих органах є небезпечною або неможливою. Проте цей підхід потребує відповідного нормативного врегулювання, зокрема щодо:

- забезпечення конфіденційності свідчень;
- належної ідентифікації учасників допиту;
- обов'язкової присутності психолога або законного представника навіть у дистанційному форматі;
- запобігання будь-якому впливу на потерпілого під час допиту.

Досвід міжнародних організацій, зокрема ООН, свідчить про ефективність використання технологій для проведення допитів дітей у кризових умовах. Важливою ініціативою в цьому напрямі став Наказ Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства юстиції та Міністерства соціальної політики України № 150/445/2077/5/187 від 1 червня 2023 року, який запровадив пілотний проєкт з імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини [5].

Міжнародний досвід свідчить про важливість мінімізації повторних допитів та створення сприятливих умов для надання свідчень дітьми. Наприклад, стандарти ООН щодо поводження з дітьми в системі правосуддя передбачають: забезпечення неповнолітньому повного доступу до правової допомоги; спеціалізацію слідчих та суддів, які працюють із дітьми; використання адаптованих методик допиту, що враховують психоемоційний стан дитини. Впровадження цих принципів в Україні є важливим кроком до

зміцнення механізмів захисту прав неповнолітніх потерпілих та забезпечення їхньої безпеки в умовах воєнного стану.

Ураховуючи виклики, що постають перед правозахисною системою в умовах воєнного стану, необхідно посилити механізми правового захисту неповнолітніх потерпілих. Зокрема, важливими є: посилення гарантій правового захисту неповнолітніх через розширення доступу до адвокатів та правозахисників; впровадження дистанційного формату допиту із забезпеченням його безпечності та конфіденційності; імплементація міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини. Створення комплексної системи захисту неповнолітніх потерпілих сприятиме справедливому та гуманному здійсненню правосуддя в Україні під час воєнного стану.

Література:

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2110>
2. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) ООН: веб-сайт. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/beijing_rules.shtml (дата звернення 18.03.2025)
3. Бандурка І.О. Кримінально-процесуальне регулювання слідчих дій за участю неповнолітнього. *Наше право*. 2021. №3. С. 43-53.
4. Допит неповнолітнього: що потрібно знати. *Конотопський міськрайонний суд Сумської області*: веб-сайт. URL: <https://kn.su.court.gov.ua/sud1807/pres-centr/general/1258415/> (дата звернення 18.03.2025)
5. Порядок реалізації пілотного проєкту імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність: Наказ Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України від 01.06.023 № 150/445/2077/5/187 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0150905-23#Text> (дата звернення 18.03.2025)